

Шмуля Л. В.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДНИКІВ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В РОК-ПОЕЗІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена порівняльному аналізу складників мовної картини світу в рок-поезії другої половини XX століття – початку XXI століття. Автором наведено визначення картини світу. Картина світу більшістю дослідників визначається як цілісний глобальний образ світу, який є результатом всієї духовної активності людини, що знаходиться в основі світобачення людини, репрезентує істотні властивості світу в розумінні її носіїв. Розглянуто основні різновиди картини світу, такі як наївна, наукова, релігійна, культурна, реальна та ілюзорна. Визначено, що мовна картина світу являє собою сукупність зафіксованих у мовних одиницях уявлень народу про дійсність на певному етапі розвитку народу, уявлення про дійсність, яка відображена у значеннях мовних знаків, – мовне членування світу, мовне упорядкування предметів та явищ, закладена в системних значеннях слів інформація про світ. Мовна картина світу може бути не лише національною, індивідуальною, але й певний напрям у музиці, зокрема рок-музика, може створювати свою мовну картину світу. У нашому дослідженні ми спиралися переважно на поняття лексико-семантичного поля – групи слів, об'єднаних єдиним (інтегральним) значенням. Таким чином, під час порівняльного аналізу було виявлено, що лексико-семантичні поля «свобода» та «почуття» присутні в текстах пісень цих періодів, проте вони мають інше лексико-семантичне вираження та доповнюються іншим полем, характерним для того періоду, відповідно «мрія» та «мораль» для поезії 60-х та 90-х років. Наявність лексико-семантичного поля «свобода» в текстах періодів не є випадковою, оскільки це основна складова частина філософії рок-напрямку і завжди буде наскрізною темою в цій поезії. У рок-поезії початку XXI ст. лексика, яку можна об'єднати в лексико-семантичне поле «свобода», представлена найменше. Щодо іншої спільної складової частини мовної картини світу на основі лексико-семантичного поля «почуття», то ця тема є вічною незалежно від історичного періоду.

Ключові слова: картина світу, мовна картина світу, мова, лексико-семантичне поле, рок-поезія.

Постановка проблеми. У результаті взаємодії людини зі світом утворюється її уявлення про світ, формується певна модель світу, яка у філософсько-лінгвістичній літературі називається картиною світу.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Різними аспектами вивчення картини світу займалися такі дослідники, як М.А. Дмитрієва, О.А. Корнилов, В.А. Маслова, З.Д. Попова, В.Н. Постовалова, В.Н. Телія, Т.В. Цив'ян, Є.А. Щербань.

Постановка завдання. У статті автор ставить за мету порівняти основні складові частини картини світу в рок-поезії II пол. XX ст. – початку XXI ст. та їх лексико-семантичне вираження.

Виклад основного матеріалу. Термін «картина світу» був уперше застосований відомим австрійським філософом Людвігом Вітгенш-

тейном у його відомому «Логіко-філософському трактаті» (1921) [1].

Т.В. Цив'ян зазначає, що поняття картини світу будується на вивченні уявлень людини про світ. Світ – це людина і середовище в їхній взаємодії, а картина світу – «результат переробки інформації про середовище і людину» [8, с. 26].

З.Д. Попова виділяє два типи картин світу: безпосередню та опосередковану. Безпосередня картина світу – картина, отримана внаслідок прямого пізнання свідомістю навколишньої дійсності. Її ще називають когнітивною. Опосередкована картина світу – це результат фіксації концептосфери вторинними знаковими системами, які матеріалізують існуючу у свідомості безпосередню когнітивну картину світу. Це мовна та художня картини світу [7, с. 51–53].

С.А. Щербань описує такі різновиди картин світу, як найвна, наукова, культурна, релігійна, реальна, ілюзорна та мовна [4].

Початки тези про мовну картину світу належать В. Гумбольту, який стверджував, що «в кожній природній мові є характерний тільки для неї огляд світу [4]». Погляди В. Гумбольта сприйняли і розвинули неогумбольдтіанці (Л. Вайсгербер, Е. Сепір, Б. Уорф). Саме Л. Вайсгербер увів поняття «мовна картина світу» до наукової термінологічної системи [2, с. 57].

Так, мовну картину світу визначають у такий спосіб: уявлення про дійсність, що відображене у мовних знаках та їх значеннях, – мовне членування світу, мовне упорядкування предметів та явищ, закладена в системних значеннях слів інформація про світ; результат відображення об'єктивного світу повсякденною (мовною) свідомістю тієї чи іншої мовної спільноти [3, с. 112].

В.А. Маслова зазначає, що мовна картина світу – це загальнокультурне надбання нації, вона є структурованою, багаторівневою [6, с. 65].

Мовна картина світу – це образ світу, що створюється лінгвістичними засобами, а саме: номінативними засобами мови; граматичними засобами мови; функціональними засобами мови; образними засобами мови; фоносемантикою мови; дискурсивними засобами [5, с. 19].

Отже, мовна картина світу – це сукупність зафіксованих у мовних одиницях уявлень народу про дійсність на певному етапі розвитку народу, уявлення про дійсність, що відображена в значеннях мовних знаків. Кожна національна спільнота, засвоюючи знання про світ, відбиває його через призму рідної мови, тобто створює свою мовну картину світу. Мовна картина світу може бути не лише національною, індивідуальною, але й певний напрям, наприклад у музиці, може створювати свою мовну картину світу. У статті автор буде порівнювати картину світу, відображену в рок-поезії другої половини ХХ століття та початку ХХІ століття.

Під час проведення лексико-семантичного аналізу рок-поезії другої половини ХХ століття – початку ХХІ століття було виявлено, що основними складовими частинами мовної картини світу 60-х років ХХ століття та періоду початку ХХІ століття є лексико-семантичні поля «свобода», «мрія» та «почуття», а основними складовими частинами рок-поезії 90-х років – «свобода», «мораль» та «почуття». Отже, всі три періоди мають два спільних лексико-семантичних поля, а саме «свобода» і «почуття».

Присутність лексико-семантичного поля «свобода» в текстах рок-пісень не є випадковою, оскільки однією з провідних складових частин філософії рок-музики є ідея абсолютної, тотальної свободи людини. Для вираження поняття «свобода» в текстах рок-пісень 60-х років частіше використовуються слова *freedom, liberty, free*, що є прямими номінаціями. Такі приклади ми можемо побачити в текстах рок-пісень гуртів The Jefferson Airplane: «*Freedom, give it to me/That's what I want now/Freedom, that's what I need now/Freedom to live*» («Freedom»); The Beatles: «*Always made me feel so free/Free as a bird/It's the best thing to be*» («Free As A Bird»). Для підкреслення важливості почуття свободи для людини та стану несвободи зараз її життя порівнюється з в'язницею: «*Unhappy girl/Fly fast away/Don't miss your chance/To swim in mystery/You are dying in a prison*» (The Doors, «Unhappy Girl») або сама людина зображується в кайданах, які не дають їй змоги вільно рухатися та повноцінно жити: «*Don't question why she needs to be so free/She'll tell you it's the only way to be/She just can't be chained*» (The Rolling Stones, «Ruby Tuesday»).

Для вираження свободи автори рок-пісень часто використовують певні символи, образи. Наприклад, у пісні «Long John Silver» гурту Jefferson Airplane поняття свободи виражається за допомогою образу моряка. Серед найбільш часто вживаних символів можна виокремити такі: птах, крила, політ. Використання символів було більш притаманне пісням 60-х років ХХ століття та періоду початку ХХІ століття.

Таким чином, ми можемо зазначити, що в рок-поезії 60-х років свобода виступає дуже важливим фактором у житті людини. Це позитивна свобода, яка передбачає свободу «для» – вести певний передбачений особою спосіб життя, свободу волі людини, свідому свободу вибору в житті, приватних життєвих рішеннях, у обранні життєвих пріоритетів, в організації свого життя.

У текстах рок-пісень 90-х років ми, навпаки, бачимо елементи негативної свободи, що передбачає свободу «від», у нашому разі це свобода від зобов'язань у стосунках між чоловіком і жінкою, свобода від етичних принципів, свобода у виборі партнера, це так зване поняття «вільного кохання». Цей світогляд був популярним серед хіпі, які були великими фанатами рок-музики. Саме в пісні «Free Love» гурту Depeche Mode помітним є втілення цих принципів: «*If you have been hiding from love/I can understand where you're coming from/If you've suffered enough/I can understand what you're*

thinking of/And I'm only here/To bring you free love/
Let's make it clear/That this is free love/No hidden
catch/No strings attached/Just free love».

У деяких піснях цього періоду поняття свободи виражається метафорично, наприклад, як у фразі «On the day the wall came down/They threw the locks onto the ground/And with glasses high we raised/A cry for freedom had arrived» (Pink Floyd, «A great day for freedom»), або в тексті пісні «Learning to fly» (Pink Floyd) прагнення до свободи виражається за допомогою метафори «tongue tied, twisted»: «Can I escape this irresistible grasp/Can't keep my eyes from the circling sky/Tongue tied, twisted».

Під час лексико-семантичного аналізу рок-поезії початку XXI століття було виявлено, що лексика, яку можна об'єднати в лексико-семантичне поле «свобода», вживається значно рідше, ніж лексика інших двох складових частин мовної картини світу цього періоду. Для вираження свободи автори рок-пісень часто використовують певні символічні назви, як уже було відзначено в двох попередніх періодах, а саме: птах, крила: «The sky is blue/Dreamed of light till it's true/Then take it back the pause shall through/My arms turn wings/All those clumsy things/Send me up to the wonderful world/And then I'm up with the birds» (Coldplay, «Up with the birds»). У наступній пісні прагнення до свободи реалізується за допомогою лексеми *asphyxiated* та прямої номінації *freedom*: «I wanted freedom/But I'm asphyxiated».

Таким чином, порівняльний аналіз лексико-семантичного поля «свобода» в текстах рок-пісень цих періодів дозволяє стверджувати, що поняття «свобода» як компонент мовної картини світу в піснях 60-х років XX століття має позитивний відтінок, навіть можна сказати, що романтичний, оскільки використовуються такі символи, як птах, крила, політ, для людини свобода набуває значення мрії. Набуття свободи рівноцінне здійсненню найзаповітнішої мрії. Тоді як у текстах пісень 90-х років XX століття свобода набуває негативного значення через пропаганду надто вільного кохання, що, ймовірно, і призводить до небажаної вагітності з подальшими абортами, а звідси – і до руйнування морального світу молодих людей. Метафори, що використовуються для визначення свободи в цей період, мають у своєму складі лексеми, що викликають неприємні, навіть болісні відчуття, наприклад, лексема *cry* у *cry for freedom* або лексеми *tied*, *twisted* у *tongue tied*, *twisted*. В текстах рок-пісень початку XXI століття так само використовуються такі символічні назви, як птах, крила.

Іншим спільним для цих періодів є лексико-семантичне поле «почуття».

У текстах рок-пісень 60-х років ми зафіксували як позитивні, так і негативні почуття. Проте зазначимо, що почуття з позитивним значенням переважають. До них ми віднесли кохання та радість. Кохання виражається найчастіше за допомогою слова *love* (N, V), що є прямою номінацією. У текстах пісень автори намагалися донести думку про те, що для кохання вік не є найголовнішим показником («Because» гурту The Beatles). Також піднімається проблема взаємозв'язку грошей та кохання, і, як наслідок, стверджується, що кохання все-ж таки неможливо купити, незалежно від того, скільки грошей людина має («You Better Move On», The Rolling Stones; «Can't buy me love», The Beatles). До позитивних почуттів ми віднесли також радість, яка передається не прямою номінацією, а словосполученням *feel alright*, що позначає відчуття комфорту, спокою і викликає радість: «When I'm home everything seems to be right/When I'm home feeling you holding me tight, tight, yeah.../But when I get home to you I find the things that you do/Will make me feel alright» (The Beatles, «A Hard Day's Night»).

У групі почуттів з негативним конотативним значенням часто трапляється відчуття суму. Проте прямі номінації на позначення суму не були зафіксовані. На позначення суму неодноразово був застосований фразеологізм, що характерний для розмовного стилю, *feel blue* (The Beatles, «Baby's in black», «For You Blue»).

Так само, як і в текстах рок-пісень 60-х років, у текстах пісень 90-х років ми виявили вираження почуттів як із позитивною, так і з негативною конотацією. Серед позитивних – кохання, на яке вказує пряма номінація, а саме лексеми *love*, *lover*. Проте кохання замальовується не тільки з позитивного боку, але й набуває дещо негативного відтінку. Наприклад, у рядках: «Love is strong and you are so sweet/You make me hard you make me weak.../Your love is bitter» («Love Is Strong», The Rolling Stones) підкреслюється сила кохання, яке водночас робить людину слабшою, набуває присмаку гіркоти, суму. В іншій пісні «Sweethearts together» того самого гурту також наголошується на неідеальності цього почуття. У пісні використано не лише пряму номінацію, а й символ кохання – серця (*heart*). У текстах йдеться про нерозділене та втрачене кохання, проте це сприймається позитивно, оскільки людина не повинна все бачити тільки в «рожевих окулярах» (The Rolling Stones «I Go Wild», «Always Suffering»).

Іншою особливістю цієї складової частини картини світу, відображеної в рок-поезії цього періоду, є пропаганда вільного кохання, що призводить до розбещеності в суспільстві («Free Love», Depeche Mode).

До групи негативних почуттів ми віднесли почуття неспокою, відчаю, песимізму. У тексті пісні «Black Celebration» гурту Depeche Mode герой не має сподівань на краще майбутнє, песимістичний настрій підкреслюється антонімом «optimistic», дні в його житті зображено в чорному кольорі – «black days», що є символом відчаю, порожнечі, скорботи. Рядки «I never close my eyes/I never sleep/I'm staying on my guard.../For me the nightmare's only just begun» пісні «Mean Disposition» гурту The Rolling Stones розкривають відчуття неспокою людини, яка постійно очікує чогось поганого, має песимістичний погляд на життя. Лексема «nightmare» підкреслює відчай і розчарування в житті.

На відміну від текстів рок-пісень 60-х років, в яких переважали почуття з позитивним значенням, в піснях періоду початку XXI століття переважали почуття з негативною конотацією, а саме відчай, самотність.

Серед позитивних виражено почуття кохання, проте воно набуває негативного відтінку. У тексті пісні «Conquest» гурту Coldplay кохання порівнюється не лише зі спортивними змаганнями, де завжди один виграє, а інший, на жаль, програє, а й із полюванням: «She was just another conquest/Didn't care who's heart was broke/Love to him was a joke.../And then in the strange way things happen/Their roles were reversed from that day/The hunted became the huntress». Тут має місце не лише пряма номінація, а й використання символу кохання – серця, яке розбите (heart was broke). Кохання виражається за допомогою метафоричних висловів, а саме *smothering me, holding too tightly*. Відчуття самотності виражається як за допомогою прямих номінацій *lonely, alone*, так і за допомогою метафоричних висловів. Наприклад, із рядків пісні «Prospekt's March» гурту Coldplay «Now here I lie on my own in a separate sky /Here I lie on my own in a separate sky/I don't wanna die on my own here tonight/But here I lie on my separate sky» ми розуміємо, що людина залишилася сам на сам зі своїми проблемами, вона відчувається самотньою і покинутою. Завдяки метафорі «I lie on my own in a separate sky» дуже чітко передається це відчуття самотності, можливо, навіть ізольованості від суспільства. Відчай передається прямою номінацією *desperation*. У тексті пісні «Part of The Queue»

(Oasis) почуття самотності передається через лексему *lost*: «Suddenly I found that I've lost my way in the city/Streets in their thousand of colours, all bleed into one/I fall down, heaven won't help me/I call out, no one would hear/All of a sudden I've lost my way out of the city/Stand tall, stand proud/Every beginning is breaking its promise/I'm having trouble, just finding some soul in this town/Names on the faces, in places they mean nothing to me».

Таким чином, в текстах рок-пісень 60-х, 90-х років XX століття та початку XXI століття ми виявили вираження почуттів як із позитивною, так і з негативною конотацією. Серед позитивних – кохання, на яке вказує пряма номінація, а саме лексеми «love», «lover». Проте в 90-х роках та в піснях початку XXI ст. кохання замальовується не тільки з позитивного боку, але й набуває дещо негативного відтінку. Серед негативних почуттів можна виділити: сум, неспокій песимізм, самотність, відчай.

У поезії 60-х років XX ст. та початку XXI ст. нами було виокремлено третю складову частину мовної картини світу на основі лексико-семантичного поля «мрія». Вважаємо, що передусім це пов'язане із загальними суспільними настроями того часу, коли людина мріяла отримати свободу в діях, поведінці, житті. Саме отримання свободи вони пов'язували з кращим і світлим майбутнім, яке порівнювалось із сонцем та посмішками на обличчях (The Beatles, «Here Comes The Sun»). У рок-поезії початку XXI століття лексико-семантичне поле «мрія» було представлено в основному мріями про щасливе і світле майбутнє. Для цього використовувалися як прямі номінації *dream (N,V)*, так і символічні назви *paradise*: «When she was just a girl/She expected the world/But it flew away from her reach/So she ran away in her sleep/And dreamed of para-para-paradise» (Coldplay, «Paradise»), рай – символ щасливого майбутнього; мирного буття, душевного спокою; рівноваги і внутрішнього задоволення; красивої, благодатної та багатой землі, кохання; найвищої насолоди. В пісні «A Bell Will Ring» гурту Oasis був використаний метафоричний вислів *a bell will ring inside your head, the sun will shine on you again*: «The sun will shine on you again/A bell will ring inside your head/And all we brand new/Come alive, come on in/It's something that you know/The words as wide as your life is thin/So entertain your goals/The sun will shine on you again».

У рок-поезії 90-х років, навпаки, це відчуття свободи призвело до аморальності, яку ми віднесли до лексико-семантичного поля «мораль»,

що є підґрунтям для виділення третьої складової частини мовної картини світу цього періоду. Автори у своїх текстах порушували та нехтували морально-етичними принципами та нормами. Прикладом порушення моральних норм та принципів є пропаганда вживання наркотиків та спиртних напоїв, про що часто йдеться в текстах рок-пісень. Наприклад, у пісні «Free Love» гурту The Rolling Stones: «Let's split another bottle, now/Let's take a hit, loosen up» ми бачимо заклик на вживання спиртних напоїв та наркотиків, що передається такими лексико-семантичними одиницями, як *split, bottle, take a hit*. Свідченням аморальної поведінки також є вживання ненормативної лексики. Часто вживається нецензурна лексика відносно жінок, стосунків з ними. Загалом можна стверджувати, що в піснях пропагується розпусний, розгульний стиль життя.

Висновки і пропозиції. Таким чином, під час порівняльного аналізу було виявлено, що лексико-семантичні поля «свобода» та «почуття» присутні в текстах пісень цих періодів, проте вони мають інше лексико-семантичне вираження та доповнюються іншим полем, характерним для того періоду, відповідно «мрія» та «мораль» для поезії 60-х та 90-х років. Наявність лексико-семантичного поля «свобода» в текстах періодів не є випадковою, оскільки це основна складова частина філо-

софії рок-напрямку і завжди буде наскрізною темою в цій поезії. Проте в поезії 60-х років свобода має позитивний, дещо романтичний відтінок, і, як наслідок, нами було виокремлено третю складову частину мовної картини світу рок-поезії 60-х років на основі лексико-семантичного поля «мрія», що пов'язане із загальними суспільними настроями того часу, коли людина мріяла отримати свободу в діях, поведінці, житті. Набуття свободи було рівноцінно здійсненню найзаповітнішої мрії. У рок-поезії 90-х років, навпаки, набуття бажаної свободи призвело до аморальності, яку ми віднесли до лексико-семантичного поля «мораль». У суспільстві, особливо серед молодого покоління, вже стає звичним вживання спиртних напоїв та наркотиків, дуже часто вживається ненормативна лексика, зневажаються етичні принципи в стосунках, що ми і побачили в текстах пісень. У рок-поезії початку XXI ст. лексика, яку можна об'єднати в лексико-семантичне поле «свобода», представлена найменше. Це пов'язано з тим, що люди вже стали більш вільними у своїх думках, висловлюваннях, поведінці, навіть у почуттях. Вона перестала вже бути настільки бажаною, наскільки була на початку зародження рок-музики. Щодо іншої спільної складової частини мовної картини світу на основі лексико-семантичного поля «почуття», то ця тема є вічною незалежно від історичного періоду.

Список літератури:

1. Богатырева И.И. Языковая картина мира. URL: <http://www.portal-slovo.ru/philology/43646.php> (дата звернення 02.09.2021).
2. Вайсгербер Й. Родной язык и формирование Духа. Москва, 2004. 232 с.
3. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. Москва, 2003. 349 с.
4. Лукаш Г.П. Картина світу як об'єкт вивчення лінгвокультурології. URL: http://ntsa-ifon-npu.at.ua/blog/kartina_svitu_jak_ob_ekt_vivchennja_lingvokulturologiji/2010-11-15-186 (дата звернення 01.09.2021).
5. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие. Минск, 2008. 272 с.
6. Маслова В.А. Лингвокультурология: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва, 2001. 208 с.
7. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика. Москва, 2007. 314 с.
8. Цивьян Т. В. Модель мира и ее лингвистические основы. Москва, 2006. 280 с.
9. Rock Lyrics. URL: <http://lyrics.rockmagic.net/> (дата звернення 07.08.2021).

Shmulia L. V. COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF THE LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD IN ROCK POETRY: THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY – THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

The article deals with important in the present-day linguistics problem of the language picture of the world. The definitions of world picture are suggested. The world picture is defined by most researchers as a holistic global image of the world. It is the result of all the spiritual activity of people which is the basis of human worldview, represents the essential properties of the world. The main varieties of picture of the world are presented. They are naive, scientific, religious, cultural, real and illusory. It is determined that the language picture of the world is a set of people's ideas about the reality at some stage of development reflected in language; the conception of reality which is reflected in linguistic signs – linguistic division of the world; language ordering of objects and phenomena; information of the world inherent in system meaning of words.

The author defines that language picture of the world can be not only national, individual, but also a trend in music can create the language picture of the world. In addition, rock poetry as the lyrics of one of the most meaningful trend in music contains a lot of linguistic material valuable in cultural aspects. The main components of the language picture of the world are revealed and described by means of the lexical and semantic analysis of these texts. Thus, during the comparative analysis, it was found that the lexical-semantic fields “freedom” and “feelings” are present in the lyrics of these periods, but they have a different lexical-semantic expression and are supplemented by another field, respectively “drea” and “morality” for the poetry in the 60s and 90s. Lexical-semantic field “freedom” in the texts of the periods is not accidental, because it is the main component of the philosophy of rock and will always be a cross-cutting theme in this poetry. In rock poetry of the beginning XXI century, lexical-semantic field “freedom” is the least represented. As for another common component of the linguistic picture of the world based on the lexical-semantic field of “feeling”, this theme is eternal regardless of the historical period.

Key words: *picture of the world, language picture of the world, language, lexical-semantic field, connotation, rock poetry.*